

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2021-27-2-2>
УДК 001.895:[005.25:006

Ольга Петроє

Імперативи відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників

У статті здійснено спробу інтерпретації відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників як системного явища. Дослідження ґрунтується на поєднанні результатів узагальнення теоретичних положень із результатами практичних напрацювань, відображених у міжнародних та європейських стандартах. Аргументовано необхідність забезпечення відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників на основі розкриття ролі відповідальності дослідницької діяльності як пріоритетного напрямку інтеграції вітчизняної дослідницької системи до Європейського дослідницького простору (ЄДП).

Основним результатом та науковою новизною даної публікації є узагальнення імперативних норм відповідальності наукових працівників як головного суб'єкта дослідницької діяльності. Істотним аспектом дослідження є запропонована автором класифікація імперативів відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників, регламентованих міжнародними та європейськими стандартами. Під імперативними нормами автор розуміє обов'язкові та рекомендовані до виконання норми, що визначають правила поведінки для забезпечення відповідальності у сфері дослідницької діяльності. Їх основу складають: загальна відповідальність; етична і професійна відповідальність; якість, надійність та добросовісність; відповідальне оцінювання дослідницької діяльності; транскордонне співробітництво; наукова освіта та підготовка наукових працівників; відповідальність молодих вчених; процеси та результати досліджень.

На основі отриманих результатів, зроблено висновок про багатогранність та масштабність імперативного поля відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників. Автор висловлює переконання, що поведінка наукових працівників значною мірою опосередкована характером відносин та рівнем відповідальності інших суб'єктів дослідницької діяльності та обґрунтовує необхідність розроблення та впровадження політик відповідальності дослідницької діяльності науковими установами та ЗВО.

Ключові слова: дослідницька діяльність; наукові працівники; відповідальність; імперативи; ретроспективна та перспективна концепції відповідальності; політика відповідальності; наукова освіта.

© Ольга Петроє, 2021

Вступ

Актуальність. В сучасних умовах динамічних глобальних ризиків [The Global Risks Report 2020] та системних національних викликів пропорційно зростають вимоги до спроможності науки надавати адекватну та швидку відповідь на ключові питання щодо розвитку економіки, соціальних, політичних систем, навколишнього середовища, технологій, освіти, охорони здоров'я та ін.

На забезпечення цілей наукового розвитку та зміцнення наукового потенціалу для вирішення національних та глобальних викликів, стійкого соціального, економічного та екологічного розвитку України спрямоване співробітництво України з ЄС у сфері науки та технологій, що здійснюється в рамках Глави 9 «Співробітництво у сфері науки та технологій» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Угода про асоціацію 2014] та Угоди про співробітництво у сфері науки і технологій між Україною та Європейським Співтовариством [Угода про наукове співробітництво 2021], для залучення України до Європейського дослідницького простору (ЄДП) [European research area, ERA 2021] та розвитку конкурентоспроможної економіки й суспільства, яке базується на знаннях.

Стратегічний курс ЄС на формування ЄДП був започаткований у Лісабонській стратегії 2000 року для вирішення проблеми роздробленості науково-інноваційної системи ЄС. А з 2009 року завдання розбудови ЄДП стали предметом Договору про функціонування Європейського Союзу [European Research Area & Open Science 2021].

Як політична платформа, що постійно розвивається, ЄДП включає три взаємопов'язані напрями: а) створення «внутрішнього ринку» для досліджень; б) координація в європейському контексті національної та регіональної діяльності, програм та політик щодо досліджень; в) реалізація та фінансування дослідницьких ініціатив на європейському рівні. Діяльність ЄДП щодо координації та співпраці здійснюється Європейською Комісією (ЄК) відповідно до принципу субсидіарності на добровільних засадах спільно з державами-членами, передбачає залучення країн, що мають угоду про асоціацію, а також дослідницьких організацій до Рамкової програми ЄС у сфері досліджень (General Secretariat for Research).

Сьогодні План ЄК у сфері ЄДП лежить в основі спільної європейської науково-дослідницької політики з ідеєю розвитку спільного ринку для досліджень та інновацій у Європі та сприяння провідній ролі європейських досліджень у всьому світі.

Серед основних напрямів та завдань інтеграції вітчизняної науки у ЄДП, визначених Законом України «Про наукову і науково-технічну

діяльність» (п. 7. ст. 42) [Про наукову і науково-технічну діяльність 2015], Законом України «Про вищу освіту» [Про вищу освіту 2014], конкретизованих у положеннях пункту 1903 Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію України з ЄС [План заходів з виконання Угоди про асоціацію 2017] та ін., є імплементація європейських стандартів відповідальних досліджень та інновацій [Responsible Research & Innovation 2013] усіма суб'єктами дослідницької діяльності.

Означені пріоритети знайшли відображення у оновленій дорожній карті з інтеграції науково-інноваційної системи України до ЄДП [Дорожня карта інтеграції України...(ERA-UA) 2018], а також в Угоді про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» [Угода між Україною... 2021], Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії [Угода про участь 2021], офіційно підписаній на 23-му Саміті Україна – Європейський Союз 12 жовтня 2021 року та ін.

Отже, забезпечення відповідальності є стратегічним пріоритетом розвитку дослідницької (наукової, науково-технічної, науково-організаційної) діяльності вітчизняних наукових установ та ЗВО. У контексті вище окресленого, зростає актуальність та невідкладність розроблення та впровадження нових більш відповідальних способів дослідницької діяльності як наукових установ так і ЗВО – відповідальність досліджень є невід'ємною складовою забезпечення їх якості. У свою чергу, реалізація означених завдань нерозривно пов'язана із вимогами щодо посилення відповідальності наукових працівників.

Аналіз попередніх досліджень із проблеми. Відзначаючи актуальність теми, закономірним та об'єктивним у цьому контексті є аналіз ситуації щодо запиту зарубіжної та вітчизняної наукової спільноти на дослідження з питань відповідальності дослідницької діяльності, та відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників, зокрема.

Тема відповідальності дослідницької діяльності упродовж багатьох років є актуальною у наукових розвідках зарубіжних учених. Важливе значення для нашого дослідження мають праці «Responsible Science: Ensuring the Integrity of the Research Process» [Responsible Science 1992], «Integrity in Scientific Research: Creating an Environment that Promotes Responsible Conduct» [Integrity in Scientific Research 2002], «Higher Education, Research and Innovation: Changing Dynamics» [Meek et al. 2009], «A vision of responsible innovation» [Owen 2013], Mapping «social responsibility» in science» [Glerup & Horst 2014], «(Re-)designing higher education curricula in times of systemic dysfunction: a responsible research and innovation perspective» [Tassone, O'Mahony 2018], «Towards a Research Agenda for Promoting Responsible Research Practices» [Tijdink et al. 2021]

«Towards a Research Agenda for Promoting Responsible Research Practices» [Tijdink et al. 2021] та багато інших.

Різні аспекти поняття відповідальності як елемента дослідницької діяльності висвітлено в колективних працях «Концепція та методологія реалізації науково-дослідницької діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу університетів» [Ярошенко 2016], «Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції» [Луговий, Таланова 2020], «Механізми реалізації ефективного врядування в університетах України в умовах євроінтеграції: Колективна монографія» [Калашнікова 2020]. «Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо механізмів фінансової автономії закладів вищої освіти» [Ковтунець 2020] та ін.

Постановка проблеми. У цілому, узагальнюючи результати аналізу вищезазначених та багатьох інших публікацій зарубіжних та вітчизняних учених, можна погодитися з висновками зарубіжних учених [Tijdink et al. 2021] про те, що переважною більшістю існуючі дослідження розглядають різні аспекти відповідальності дослідницької діяльності, які переважно знаходяться на рівні наукової системи, а не на рівні окремого дослідника.

Мета дослідження. З огляду на актуальність та недостатню вивченість, метою даного дослідження є узагальнення імперативних норм відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників як ключової умови забезпечення інтеграції національного дослідницького простору до ЄДП в цілях стійкого розвитку.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на інтеграційному методі, який охоплює системне вивчення ключових питань за темою на основі огляду наукової літератури, узагальнення теоретичних положень та поєднання їх із результатами практичних напрацювань, відображених у стандартах міжнародних та європейських документів; висвітлення цілей програми ЄС з розбудови ЄДП, з'ясування основних напрямів та завдань інтеграції національного дослідницького простору до ЄДП; розкриття ролі відповідальності дослідницької діяльності як пріоритетного напрямку інтеграції вітчизняної дослідницької системи до ЄДП; узагальнення імперативних норм відповідальності наукових працівників як головного суб'єкта дослідницької діяльності та їх класифікація.

Результати дослідження

Імперативи відповідальності дослідницької діяльності у контексті розбудови Європейського дослідницького простору (ЄДП)

Відповідальні дослідження привертають все більшу увагу дослідників з моменту появи першої ґрунтовної публікації колективу американських

учених «Responsible Science: Ensuring the Integrity of the Research Process» [Responsible Science 1992]. Подальший розвиток концепції відповідальних досліджень у США відбувався в рамках трьох основних етапів, яким притаманні відповідні пріоритетні напрями [Steneck, & Bulger 2007]: 1980-і роки – визначення та розслідування неправомірних дій у дослідженнях; 1990-ті роки – значне, але вкрай децентралізоване зростання навчання відповідальності дослідницької діяльності; 2000-і роки – освітні реформи та реформи у сфері науки.

Відповідальні дослідження є невід’ємним елементом системних змін у практиці досліджень ЄС, фундаментальною складовою рамкових програм з реалізації спільної наукової та інноваційної політики ЄС, основні цілі та зміст якої концептуалізовані в політиці ЄС щодо «Responsible Research and Innovation, RRI» [Responsible research 2021]. Згідно з положеннями Резолюції Ради ЄС «Framework programmes for Community research, development and demonstration activities and a first framework programme 1984 to 1987» від 25 липня 1983 р., рамкові програми слугують інструментом для встановлення ЄК науково-технічних цілей та визначення спільної стратегії в галузі науки і технологій (на основі консультацій з державами-членами) [Council resolution 1983].

На просування відповідальності дослідницької діяльності були спрямовані положення, закладені в 6-ій рамковій Програмі ЄС «Making a reality of The European Research Area: Guidelines for EU research activities» (2002-2006) [Making a reality 2000] та розвинуті в діяльності рамкової програми ЄС «Building the Europe of Knowledge» [Programme of the European Community for research 2006]; [Seventh Framework 2007]. Але найбільшу підтримку ця концепція отримала в програмі ЄС «Horizon 2020» [Horizon 2013]. За останні роки RRI була визнана провідним принципом політики ЄС у сфері досліджень та інновацій, «наскрізною проблемою» в рамках програми «Горизонт 2020» [Implementing RRI 2020], дієвим інструментом кращого узгодження усього процесу досліджень та інновацій з цінностями, потребами та очікуваннями суспільства, ключовою дією цілі «Science with and for Society» [Horizon 2013], спрямованої на подолання розриву між науковою спільнотою та суспільством загалом для адекватного реагування на суспільні виклики.

Тема відповідальності дослідницької діяльності незмінно посідає важливу роль у перспективних планах щодо реформування та вдосконалення європейської дослідницької системи. На принципах поглиблення пріоритетності відповідальності ґрунтуються нова програма ERA «A new ERA for Research and Innovation» [A new ERA 2020], Strategic Plan 2020-2024 DG Research and Innovation» [Strategic Plan 2020], «Horizon Europe» [Including Responsible Research 2021], «Euratom Research and Training Programme, Euratom» [Euratom 2021], та ін. програми і проекти

ЄС, спрямовані на вирішення глибоких соціальних, екологічних та економічних проблем, на основі екологічного та цифрового переходу (подвійний перехід) для розвитку економіки та підвищення конкурентоспроможності ЄС у глобальному масштабі. Відповідальний та справедливий підхід до оцінки досліджень, відповідальне використання бібліометричних показників, є невід'ємною складовою програми «Responsible Research Assessment and Evaluation» [Plan S 2018].

Посилення вимог до відповідальності дослідницької діяльності у XXI столітті пов'язане з бурхливим розвитком науки в умовах динамічних геополітичних, технологічних, екологічних, соціально-економічних, інституційних змін, спричинених ними нових викликів щодо зростання складності, міждисциплінарності проблем та стратегічних пріоритетів досліджень, розширення кола суб'єктів та ін. Всі ці умови, прискорені цифровою революцією останніх десятиліть, створили основу для поступового «дозрівання» та кристалізації основ концепції відповідальних досліджень (Responsible Research, RR) як ключового принципу та важливого механізму трансформації світу у цілях ООН щодо стійкого розвитку суспільства [Transforming our world 2015].

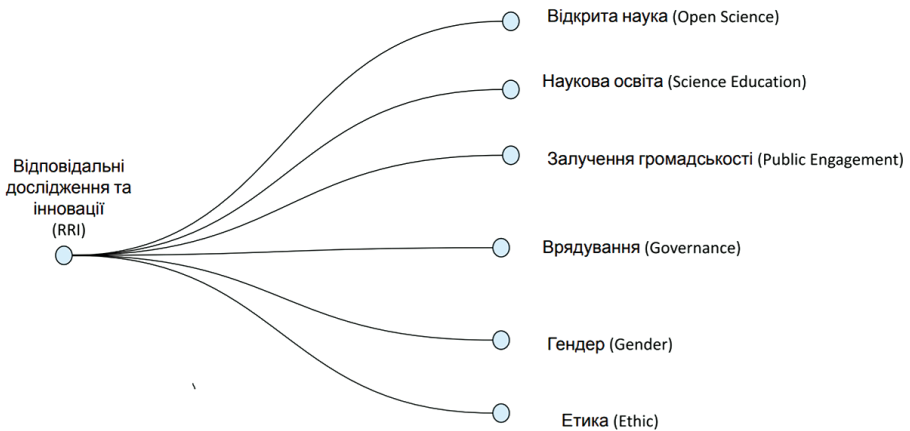
Головний зміст концепції відповідальності дослідницької діяльності полягає у тім, що вона представляє сучасний погляд на зв'язок між наукою та суспільством і ґрунтуються на підході, який включає:

передбачення та оцінку потенційних наслідків та суспільних очікувань щодо досліджень та інновацій з метою сприяння розробці інклюзивних і стійких досліджень та інновацій;

- забезпечення умов, коли соціальні суб'єкти (дослідники, громадяни, політики, бізнес, організації третього сектору тощо) працюють разом протягом усього дослідницького та інноваційного процесу з метою кращого узгодження як самого процесу, так і його результатів із цінностями, потребами та очікуваннями суспільства [The European Commission's vision 2020];
- дотримання вимог спільної відповідальності різних суб'єктів при вирішенні питання про напрям досліджень та інновацій [About RRI 2018] та ін.

На практиці відповідальні дослідження реалізуються як багатосторонній процес Порядку денного політики щодо RRI, що поєднує різні аспекти взаємовідносин між дослідженнями, інноваціями та суспільством [ETHNA 2021] (рис. 1):

- етика – забезпечення доброчесності та етичної прийнятності досліджень;
- врядування – забезпечення інструментів для просування спільної відповідальності у дослідницькій діяльності;

Рис. 1. Таксономія відповідальних досліджень та інновацій [Foster 2021]

- участь – сприяння процесам залучення до спільних досліджень та розробок багатьох заінтересованих сторін;
- гендерна рівність – інтегрування у дослідження питань гендерної рівності;
- наукова освіта – збільшення наукових знань громадян;
- відкритий доступ – прозорість та доступ до наукових знань.

Система відповідальності дослідницької діяльності охоплює широке коло її суб'єктів – представників наукової спільноти державних і приватних наукових, технологічних та інноваційних установ різних рівнів, усіх галузей фундаментальних і прикладних досліджень, включаючи природничі, соціальні та гуманітарні науки, приватного сектору, громадянського суспільства – усіх інших суб'єктів відкритої науки в усьому світі [Global Open 2021].

Представляючи сучасний погляд на зв'язок між наукою та суспільством, метою програм RRI є створення спільного розуміння належної поведінки усіх суб'єктів дослідницької діяльності. Але головними суб'єктами, до яких найбільше прикута увага міжнародних та європейських інституцій, що реалізується шляхом регламентації відповідальності дослідницької діяльності різних суб'єктів, є наукові працівники [Луговий, Петроє 2021].

Стандартизація і класифікація імперативних норм відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників

Як зазначається в «Amsterdam Call for Action on Open Science» [Amsterdam Call 2016], в умовах відкритої науки зростають вимоги до спроможності наукових працівників працювати, співпрацювати, взаємодіяти, ділитися ресурсами та поширювати результати у відповідь на зростаючу в суспільстві готовність громадян до участі в дослідженнях і суспільний запит щодо спільного вирішення проблем у відповідь на виклики сучасності.

У цьому контексті, потребує теоретичної інтерпретації та конкретизації поняття, структура і зміст відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників.

Здійснивши аналіз та узагальнення ключових для розуміння проблематики теоретичних положень, перейдемо до висвітлення положень відповідних міжнародних та європейських стандартів, з метою виявити регламентовані ними сфери відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників (Табл.1). Під «стандартом» у даному дослідженні будемо розуміти документ, яким встановлено правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів [Про стандартизацію 2014].

Таблиця 1

Сфери відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників

<i>Міжнародні та європейські стандарти</i>	<i>Сфера відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників</i>
The European Charter for Researchers, EC (2005)	Загальна відповідальність за дослідницьку діяльність
Singapore statement on research integrity, World Conference on Research Integrity (2010)	Етична і професійна відповідальність за дослідження та професійну діяльність дослідників
Montreal Statement on Research Integrity in Cross-Boundary Research Collaborations, World Conference on Research Integrity (2013)	Відповідальність в сфері транскордонного дослідницького співробітництва
Rome Declaration on Responsible Research and Innovation in Europe, EC (2014)	Відповідальність за процеси та результати досліджень та інновацій
Recommendation on Science and Scientific Researchers, UNESCO (2017)	Відповідальність у сфері наукової освіти та підготовки наукових працівників Відповідальність дослідницької діяльності наукових працівників та використання її результатів
The European Code of Conduct for Research Integrity, All European Academies - ALLEA (2017)	Відповідальність щодо максимізації якості, надійності та цілісності досліджень

<i>Міжнародні та європейські стандарти</i>	<i>Сфера відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників</i>
Code of Ethics World Economic Forum Young Scientists World. World economic forum, World Economic Forum Young Scientists community (2018)	Відповідальність дослідницької діяльності молодих вчених
A Framework for Science, Technology and Innovation Policy Reviews Harnessing innovation for sustainable development, UNESCO (2019)	Відповідальність доказової політики НТІ
Hong Kong Principles for assessing researchers (2019)	Відповідальне оцінювання дослідницької діяльності

З'ясування сфер відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників, визначених на основі узагальнення міжнародних та європейських стандартів, дозволяє розробити на їх основі та запропонувати класифікацію існуючої системи імперативів відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників. Відповідно до міжнародних та європейських стандартів, у основі цієї системи класифікації комплекс вимог щодо забезпечення ними загальної, етичної, соціальної, професійної відповідальності за усі процеси з організації та реалізації, оцінювання дослідницької діяльності, відповідальності за її результати та наслідки, а саме: загальна відповідальність; етична і професійна відповідальність; відповідальне оцінювання дослідницької діяльності; якість, надійність та добросовісність; транскордонне співробітництво; наукова освіта та підготовка наукових працівників; відповідальність молодих вчених; процеси та результати досліджень (рис. 2).

Подальший детальний аналіз структурних компонентів представленої класифікації розкриває багатоаспектність та масштабність зобов'язань, які визначають закріплені у міжнародних та європейських стандартах імперативні вимоги, що покладають на наукових працівників комплекс зобов'язань щодо забезпечення ними відповідальності дослідницької діяльності.

Імперативи етичної і професійної відповідальності за дослідження та професійну діяльність дослідників [Singapore statement 2010] поширюються на такі сфери дослідницької діяльності наукових працівників як: наукова чесність проведених досліджень; професійна добросовісність дослідників; дотримання нормативних актів; методи дослідження; фіксація досліджень; результати досліджень; авторств. Так, вимоги загальної відповідальності дослідницької діяльності [The European Charter

Рис. 2. Класифікаційна структура імперативів відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників

2005] наукових працівників реалізуються шляхом виконання ними зобов'язань щодо: свободи досліджень; дотримання етичних принципів; професійної відповідальності; професійних відносин; договірних та юридичних зобов'язань; підзвітності; передового досвіду в дослідженні; поширення, використання результатів; залучення громадськості.

во; подяка усім, хто зробив внесок у публікації; експертна перевірка; конфлікт інтересів; комунікації з громадськістю; реагування на безвідповідальну практику дослідницької діяльності; дослідницьке середовище, суспільні інтереси; відносини з керівниками (та менеджерами); контроль та управлінські обов'язки; постійний професійний розвиток.

В умовах євроінтеграції та інтернаціоналізації дослідницької діяльності зростають *вимоги до наукових працівників щодо відповідальності у сфері* транскордонного дослідницького співробітництва [Montreal Statement 2013], що охоплює такі його напрями: загальна партнерська відповідальність (сумлінність; довіра; місія; ціль); відповідальність в управлінні спільними дослідженнями (комунікації; угоди; узгодженість із законодавством, політикою і правилами; витрати і винагорода; транспарентність; управління ресурсами; моніторинг); відповідальність в партнерських відносинах (ролі і відповідальність; практики; конфлікти; повноваження представництва); відповідальність за результати дослідження (дані, інтелектуальна власність і матеріали досліджень; публікації; авторство і висловлювання подяки; ставлення до невідповідальних дослідницьких практик; звітність) та ін.

Низка вимог висувається до наукових працівників у сфері їх *відповідальності за процеси та результати досліджень та інновацій*

[Recommendation on Science 2017]: за наукову освіту; визначення програми досліджень; проведення досліджень; доступ до результатів досліджень; застосування нових знань у суспільстві з повагою до гендерної рівності, гендерного виміру у дослідженнях; забезпечення етичних принципів.

Окремим стандартом UNESCO конкретизовано *вимоги щодо відповідальності наукових (науково-педагогічних) працівників у сфері наукової освіти та підготовки наукових працівників* [Recommendation on Science 2017], що покладають на них зобов'язання: заохочувати прагнення до формування культури наукового прогресу на засадах стійкого розвитку; підтримувати ініціативи наукових працівників з досліджень щодо впливу науки на майбутні покоління; забезпечувати взаємозв'язок між різними формами життя; забезпечувати відповідальність за захист навколишнього середовища, біосфери та біорізноманіття.

Відповідальність наукових працівників перед міжнародною спільнотою та своєю країною за дослідницьку діяльність та використання її результатів [Recommendation on Science 2017] стосується:

- забезпечення високої відповідальності наукових працівників, що здійснюють наукові дослідження та розробки перед своєю країною, а також перед міжнародною спільнотою за їх відповідність міжнародним ідеям та цілям;
- використання результатів дослідницької діяльності у високій відповідальності перед людством та навколишнім середовищем.

Комплекс вимог висувається до відповідальності наукових працівників щодо максимізації якості, надійності та доброчесності досліджень [The European Code 2017], а саме:

- надійність у забезпеченні якості досліджень стосовно концептуалізації, методології, аналізу та використання ресурсів;
- чесність під час розробки, виконання, перегляду, звітування та комунікації дослідницької роботи в прозорий, справедливий, повний та неупереджений спосіб;
- повага до колег, учасників дослідження, суспільства, екосистем, культурної спадщини та навколишнього середовища;
- підзвітність щодо науково-дослідної роботи, від ідеї до публікації, щодо її адміністрування та організації, щодо навчання, нагляду, наукового керівництва та щодо подальшого її впливу.

Окрему категорію в системі регламентації та стандартизації дослідницької діяльності, складає *відповідальність дослідницької діяльності молодих вчених* [Code of Ethics, 2018]. Забезпеченню їх відповідальних досліджень слугує комплекс зобов'язань щодо: комунікації з громадськістю; дотримання та вимога наукової чесності; мінімізації шкоди до-

слідницької діяльності; комунікації з особами, які приймають рішення; підтримки різноманітності; наставництва; підзвітності та ін.

Узагальнюючи висвітлені у даній публікації положення міжнародних та європейських стандартів, які визначають імперативи відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників, стає очевидним, що в сучасному світі наука все більше переплітається з основними соціальними, філософськими, економічними та політичними проблемами. У цих умовах зростають вимоги щодо відповідальності наукових працівників за дослідницьку діяльність. За цих умов, як ніколи важливо, щоб окремі наукові працівники переглядали цінності та професійні практики, якими вони керуються у своїх дослідженнях та сумлінно виконувати свою роботу.

Разом з тим, враховуючи множинність, складність, багатоаспектність, масштабність імперативних норм щодо відповідальності окремих наукових працівників, важливо розуміти, що їхня поведінка в питаннях відповідальності значною мірою опосередкована характером відносин та рівнем відповідальності інших суб'єктів дослідницької діяльності. А отже, апелюючи до відповідальності окремих наукових працівників, усі суб'єкти дослідницької діяльності, наукове співтовариство, суспільство в цілому мають прагнути до визначення оптимальної системи імперативів та підтримувати мотивацію до впровадження якнайвищих стандартів відповідальності дослідницької діяльності.

З досвіду зарубіжних країн [A Framework for Science, 2019], основу відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників складають відповідальні політики у сфері науки, технологій та інновацій національного та інституційного рівнів, які відповідають основним потребам та цілям розвитку суспільства.

Особлива роль у цих процесах відводиться внутрішнім політикам дослідницької діяльності наукових установ та ЗВО. Вони покликані забезпечити розроблення та практичне впровадження порядку денного відповідальних досліджень, імплементуючи кращі міжнародні, європейські стандарти відповідальності у дослідницьку та освітню діяльність своїх інституцій, інтегруючи стандарти відповідальності їх дослідницьких систем до сучасних міжнародних стандартів та стандартів ЄС у сфері досліджень та інновацій.

Зокрема, на ЗВО і передусім, на університети, покладається завдання забезпечити перехід RRI через освіту, дослідження, практичне впровадження їх результатів. Будучи основними інститутами суспільства знань, ЗВО відіграють вирішальну роль в імплементації стандартів відповідальності не лише в освітньому середовищі, але й у поширенні культури відповідальності на всю систему освітньої, дослідницької та інноваційної діяльності України.

Якщо наукові установи та ЗВО будуть заохочувати відповідальність досліджень, підтримувати стандарти відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників, ймовірність створення середовища, що розвиває відповідальні дослідницькі практики, значно підвищується.

При цьому, важливо розуміти, що формування та впровадження політики відповідальності дослідницької діяльності має ґрунтуватися на двох концепціях відповідальності: ретроспективній і перспективній. На відміну від ретроспективної концепції відповідальності, зорієнтованої на підзвітність та відповідальність за шкідливі наслідки чи негативні наслідки минулих вчинків (відповідальність як санкції), перспективна концепція відповідальності зосереджує увагу на ціннісному вимірюванні відповідальності і керується пошуком відповідей на питання – який результат для суспільства ми хочемо отримати від результатів нашої дослідницької діяльності.

Висновки

Відповідальність дослідницької діяльності науковців є ключовим компонентом відповідальності дослідницької діяльності як явища, зміст якого найбільш повно відображений у концепції RRI програми розвитку ЄДП, що поєднує різні аспекти взаємовідносин між дослідженнями, інноваціями та суспільством: етика; врядування; участь; гендерна рівність; наукова освіта; відкритий доступ.

Класифікаційну структуру імперативів відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників складають: загальна відповідальність; етична і професійна відповідальність; відповідальне оцінювання дослідницької діяльності; якість, надійність та добросовісність; транскордонне співробітництво; наукова освіта та підготовка наукових працівників; відповідальність молодих вчених; процеси та результати досліджень.

Узагальнення регламентованих міжнародними та європейськими стандартами імперативних вимог до дослідницької діяльності наукових працівників засвідчує їх багатоаспектність, масштабність, та певну декларативність, що ускладнює процес імплементації та формування культури відповідальності у вітчизняній системі дослідницької діяльності наукових працівників.

Основу у процесах формування культури відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників мають складати відповідальні політики у сфері науки, технологій та інновацій національного та інституційного рівнів, які відповідають основним потребам та цілям розвитку суспільства. При формуванні та впровадженні політики відповідальності дослідницької діяльності слід керуватися положеннями

підходів, який гармонійно поєднують переваги ретроспективної та перспективної концепцій відповідальності.

Забезпечення відповідальності дослідницької діяльності наукових працівників значною мірою опосередковане характером відносин та рівнем відповідальності інших суб'єктів дослідницької діяльності. Тому важливо, щоб наукові установи, ЗВО розробляли впроваджували дієві політики відповідальності у їхні системи дослідницької діяльності, виховували культуру відповідальності, в якій як досвідчені наукові працівники, так і молоді вчені, докторанти, аспіранти та студенти, а також адміністративний персонал, персонал обслуговуючих структурних підрозділів, розуміли б важливість відповідальності дослідницької діяльності і забезпечували відповідальні практики у їх професійну діяльність.

Посилання:

- Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA). (2018). Рішення колегії Міністерства освіти і науки України протокол від 22.03.2018 № 3/1-7. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf>
- Калашнікова (ред.). (2020). *Механізми реалізації ефективного врядування в університетах України в умовах євроінтеграції: Колективна монографія*. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Mekhanizmy_vriyuvania_univ_UA_Monogr_IVO-2020-223p_avtors-kolektiv.pdf
- Ковтунець В. (ред.). (2018). *Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо механізмів фінансової автономії закладів вищої освіти* (частина I): препринт (аналітичні матеріали). Київ: Інститут вищої освіти НАПН України. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Analiz_dosvidu_fin-avtonomii_zVO_ch1_analit_IVO-2018-177p_avtors-kolektiv.pdf
- Луговий В., Петроє О. (ред.). (2021). *Теоретичні основи підвищення відповідальності дослідницької діяльності університетів у контексті імплементації концепції «Відкрита наука». Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України в контексті імплементації концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали) / В. Луговий, І. Драч, О. Петроє, В. Зінченко, Ю. Мелков, І. Жиляєв, І. Регейло, Н. Базелюк, В. Камишин*. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/doslidn-univ_2021-206p.pdf
- Луговий В., Таланова Ж. (ред.). (2020) *Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: монографія*. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України. <https://ihed.org.ua/publications/mehanizmy-otsinyuvannya-yakosti-vyshhoi-osvity-v-umovah-yevrointegratsiyi-monografiya-2020-220-s/>
- План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. (2017). Постанова Кабінету Міністрів України N 1106 від 25 жовтня 2017 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>
- Про вищу освіту. (2014). Закон України № 1556-VII 1 липня 2014 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

- Про наукову і науково-технічну діяльність.* (2015). Закон України № 848-VIII від 26.11.2015. https://kodeksy.com.ua/pro_naukovu_i_naukovo-tehnichnu_diyal_nist. https://kodeksy.com.ua/pro_naukovu_i_naukovo-tehnichnu_diyal_nist.htm
- Про стандартизацію.* (2014). Закон України № 1315-VII від 5 червня 2014 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18/print>
- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.* (2014). Закон України № 1678-VII від 16.09.2014. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print
- Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво.* (2021). Закон України «Про ратифікацію Угоди (у формі обміну нотами) між Україною та Європейським Союзом про відновлення дії Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво» № 1673-IX від 15.07.2021. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_194#Text
- Угода про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії «Євратом».* 12 жовтня 2021 року. (2021). <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayina-priyednalasya-do-program-gorizont-yevropa-ta-yevratom>
- Ярошенко О.Г. (Ред.). (2016). *Концепція та методологія реалізації науково-дослідницької діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу університетів : монографія.* К. : Інститут вищої освіти НАПН України. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/mon.-Konc-ta-metod-nauk-dosl_diyaln-subyektiv-Univs_IVO-NAPN-2016-178s.pdf
- A Framework for Science, Technology and Innovation Policy Reviews Harnessing innovation for sustainable development.* (2019). UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT. Geneva, United Nations. https://unctad.org/system/files/official-document/dt1stict2019d4_en.pdf – С. 15.
- A new ERA for Research and Innovation.* (2020). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 30.9.2020 COM (2020) 628 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0628&rid=1>
- About RRI.* (2018). <https://youtu.be/bs5A-4j5h-I>
- Amsterdam Call for Action on Open Science.* (2016). <https://www.government.nl/documents/reports/2016/04/04/amsterdam-call-for-action-on-open-science>
- Code of Ethics World Economic Forum Young Scientists World.* (2018). World economic forum, 2018. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Code_of_Ethics.pdf
- Council resolution of 25 July 1983 on framework programmes for Community research, development and demonstration activities and a first framework programme 1984 to 1987.* (1983). *Official Journal C 208*, 04/08/1983, 0001. – 31983Y0804(01) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31983Y0804\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31983Y0804(01))
- ETHNA System: Literature review and state of the art description.* (2021). https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fethnasystem.eu%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F02%2FETHNA_Report_state-of-the-art-2021-1.pdf&embedded=true&chrome=false&dov=1
- Euratom Research and Training Programme 2021-2025.* (2021). An official website of the European Union. https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/euratom-research-and-training-programme_en

- European Research Area & Open Science*. (2021). <https://eu-life.eu/research-policy/european-research-area-open-science>
- European Research Area (ERA)*. (2021). General Secretariat for Research and Innovation. <http://www.gsrt.gr/central.aspx?sId=12514901125813231514922>
- Foster. *Responsible Research and Innovation Taxonomy*. (2021). https://www.fosteropenscience.eu/themes/fosterstrap/images/taxonomies/taxonomy_rri.png.
- Glerup C., & Horst M. (2014). Mapping 'social responsibility' in science. *Journal of Responsible Innovation* 1(1), 31-50. <https://doi.org/10.1080/23299460.2014.882077>
- Global Open Science Partnership. UNESCO*. (2021). <https://en.unesco.org/science-sustainable-future/open-science/partnership>
- Hong Kong Principles for assessing researchers*. (2019). <https://wcrif.org/guidance/hong-kong-principles>
- Horizon 2020*. (2013). Work Programme 2018-2020 16. Science with and for Society. https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/wp/2018-2020/main/h2020-wp1820-swfs_en.pdf
- Implementing RRI in Horizon 2020*. (2020). <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/responsible-research-innovation>
- Including Responsible Research and Innovation (RRI) in the development and implementation of Horizon Europe*. Position Paper. (2021). <https://rri-in-horizon-europe.net/position-paper-from-the-core-group/>
- Integrity in Scientific Research: Creating an Environment that Promotes Responsible Conduct (2002)*. Institute of Medicine and National Research Council. Washington, DC: The National Academies Press. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK208714/#_ddd00059_A.
- Making a reality of The European Research Area: Guidelines for EU research activities. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - (2002-2006) /* COM/2000/0612 final*. (2000). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52000DC0612>
- Meek L., Teichler U., & Kearney M.-L. (eds.). (2009). *Higher Education, Research and Innovation: Changing Dynamics. Report on the UNESCO Forum on Higher Education, Research and Knowledge 2001-2009*. International Centre for Higher Education Research Kassel (INCHER-Kassel).
- Montreal Statement on Research Integrity in Cross-Boundary Research Collaborations*. (2013). Montréal. 3rd World Conference on Research Integrity, 5-8 May 2013. <https://wcrif.org/documents/356-iapg-translations-montreal-statement/file>
- Owen R., Bessant J. Heintz M. (Eds.). (2013). *A vision of responsible research and innovation*. Responsible Innovation. Managing the responsible emergence of Science and Innovation in society. Wiley, 2013. P. 51-74. <https://www.wiley.com/en-ie/Responsible+Innovation:+Managing+the+Responsible+Emergence+of+Science+and+Innovation+in+Society-p-9781119966364>
- Plan S. Responsible Research Assessment and Evaluation*. (2018). <https://www.coalition-s.org/responsible-research-assessment-and-evaluation/>
- Programme of the European Community for research, technological development and demonstration activities (2007-2013)*. (2006). Decision No 1982/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006

- concerning the Seventh Framework <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32006D1982>
- Recommendation on Science and Scientific Researchers. The General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*, 13 November 2017. (2017). http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49455&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- Responsible research & innovation*. (2013). <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/responsible-research-innovation>
- Responsible Research and Innovation in Academic Practice. University of Vienna*. (2021). <https://rri.univie.ac.at/en/>
- Responsible Science: Ensuring the Integrity of the Research Process*. «Front Matter». (1992). National Academy of Sciences, National Academy of Engineering, Institute of Medicine. Washington, The National Academies Press. Volume I. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK234523/>
- Rome Declaration on Responsible Research and Innovation in Europe*. (2014). EC. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/rome-declaration-responsible-research-and-innovation-europe>
- Seventh Framework Programme: Building the Europe of Knowledge*. (2007). https://ec.europa.eu/transport/themes/research/fp7_en
- Singapore statement on research integrity*. (2010). Singapore. 2nd World Conference on Research Integrity, 21-24 July 2010. <https://wcrif.org/statement>
- Steneck, N. H., & Bulger, R. E. (2007). The history, purpose, and future of instruction in the responsible conduct of research. *Academic Medicine* 82(9), 829-834.
- Strategic Plan 2020-2024 DG Research and Innovation. (2020). https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/rtd_sp_2020_2024_en.pdf
- Tassone, V. C., O'Mahony, C., et al. (2018). (Re-)designing higher education curricula in times of systemic dysfunction: a responsible research and innovation perspective. *Higher Education* 76 (2), 337-352.
- The European Charter for Researchers*. (2005). <https://euraxess.ec.europa.eu/jobs/charter/european-charter>
- The European Code of Conduct for Research Integrity Revised Edition*. (2017). ALLEA – All European Academies, Berlin. <https://allea.org/code-of-conduct/>
- The European Commission's vision of RRI. (2020). Horizon 2020. Ethics Governance System for RRI in Higher (ETHNA). <https://ethnasystem.eu/about-rri/#:~:text=The%20European%20Commission's%20vision%20of,and%20sustainable%20research%20and%20innovation.>
- The Global Risks Report 2020*. (2020). Insight Report 15th Edition In partnership with Marsh & McLennan and Zurich Insurance Group. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf
- Tijdink J. K., Horbach S. P. J. M., Nuijten M. B., & O'Neill G. T. (2021). Towards a Research Agenda for Promoting Responsible Research Practices. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics* 16(4), 450-460. <https://doi.org/10.1177/15562646211018916>
- Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development UN General Assembly Resolution of September 25, 2015*. (2015). Seventieth session. Items 15 and 116 of the Agenda. https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030_UA.pdf

References:

- A Framework for Science, Technology and Innovation Policy Reviews Harnessing innovation for sustainable development.* (2019). UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT. Geneva, United Nations. https://unctad.org/system/files/official-document/dtlstict2019d4_en.pdf – C. 15.
- A new ERA for Research and Innovation.* (2020). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 30.9.2020 COM (2020) 628 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0628&rid=1>
- About RRI.* (2018). <https://youtu.be/bs5A-4j5h-I>
- Action plan for the implementation of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand.* (2017). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1106 of October 25, 2017. [In Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>
- Agreement between Ukraine and the European Community on scientific and technological cooperation.* (2021). Law of Ukraine “On Ratification of the Agreement (in the form of Exchange of Notes) between Ukraine and the European Union on the Renewal of the Agreement between Ukraine and the European Community on Scientific and Technological Cooperation” № 1673-IX of 15.07.2021. [In Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_194#Text
- Agreement on Ukraine's participation in the Horizon Europe Framework Program for Research and Innovation and the European Atomic Energy Community's Euratom Research and Training Program. October 12, 2021.* (2021). [In Ukrainian]. <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayina-priyednalasya-do-program-gorizont-eyevropa-ta-eyevratom>
- Amsterdam Call for Action on Open Science.* (2016). <https://www.government.nl/documents/reports/2016/04/04/amsterdam-call-for-action-on-open-science>.
- Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part.* (2014). Law of Ukraine № 1678-VII of 16.09.2014. [In Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print
- Code of Ethics World Economic Forum Young Scientists World.* (2018). World economic forum, 2018. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Code_of_Ethics.pdf
- Council resolution of 25 July 1983 on framework programmes for Community research, development and demonstration activities and a first framework programme 1984 to 1987.*(1983). *Official Journal C 208*, 04/08/1983, 0001. – 31983Y0804(01) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31983Y0804\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31983Y0804(01))
- ETHNA System: Literature review and state of the art description.* (2021). https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fethnasystem.eu%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F02%2FETHNA_Report_state-of-the-art-2021-1.pdf&embedded=true&chrome=false&dov=1
- Euratom Research and Training Programme 2021-2025.* (2021). An official website of the European Union. https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/euratom-research-and-training-programme_en
- European Research Area & Open Science.* (2021). <https://eu-life.eu/research-policy/european-research-area-open-science>

- European Research Area (ERA)*. (2021). General Secretariat for Research and Innovation. <http://www.gsrt.gr/central.aspx?sId=12514901125813231514922>
- Foster. Responsible Research and Innovation Taxonomy*. (2021). https://www.fosteropenscience.eu/themes/fosterstrap/images/taxonomies/taxonomy_rri.png.
- Glerup C., & Horst M. (2014). Mapping 'social responsibility' in science. *Journal of Responsible Innovation* 1(1), 31-50. <https://doi.org/10.1080/23299460.2014.882077>
- Global Open Science Partnership. UNESCO*. (2021). <https://en.unesco.org/science-sustainable-future/open-science/partnership>.
- Hong Kong Principles for assessing researchers*. (2019). <https://wcrif.org/guidance/hong-kong-principles>
- Horizon 2020*. (2013). Work Programme 2018-2020 16. Science with and for Society. https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/wp/2018-2020/main/h2020-wp1820-swfs_en.pdf
- Implementing RRI in Horizon 2020*. (2020). <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/responsible-research-innovation>
- Including Responsible Research and Innovation (RRI) in the development and implementation of Horizon Europe*. Position Paper. (2021). <https://rri-in-horizon-europe.net/position-paper-from-the-core-group/>
- Integrity in Scientific Research: Creating an Environment That Promotes Responsible Conduct (2002)*. Institute of Medicine and National Research Council. Washington, DC: The National Academies Press. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK208714/#_ddd00059_A.
- Luhovyi V., & Petroye O. (Ed.). (2021). *Theoretical bases of increasing the responsibility of research activities of universities in the context of the implementation of the concept of "Open Science": Theoretical bases of increasing research capacity of Ukrainian universities in the context of implementation of the concept of "Open Science": preprint (analytical materials)*. [In Ukrainian]. Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/doslidn-univ_2021-206p.pdf
- Luhovyi V., Talanova J. (Ed.). (2020) *Mechanisms of assessing the quality of higher education in the context of European integration: a monograph*. Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. [In Ukrainian]. <https://ihed.org.ua/publications/mehanizmy-otsinyuvannya-yakostivyshhoyi-osvity-v-umovah-yevrointegratsiyi-monografiya-2020-220-s/>
- Kalashnikova (Ed.) (2020). *Mechanisms of implementing effective governance in universities of Ukrainian the context of European integration: Collective monograph*. Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. [In Ukrainian]. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Mekhanizmy_vriaduvania_univ_UA_Monogr_IVO-2020-223p_avtors-kolektiv.pdf
- Kovtunets V. (Ed.). (2018). *Analysis of the leading domestic and foreign experience on the mechanisms of financial autonomy of higher education institutions (part I): preprint (analytical materials)*. [In Ukrainian]. Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Analiz_dosvidu_fin-avtonomii_zVO_ch1_analit_IVO-2018-177p_avtors-kolektiv.pdf
- Making a reality of The European Research Area: Guidelines for EU research activities. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the*

- Economic and Social Committee and the Committee of the Regions* – (2002–2006) /* COM/2000/0612 final. (2000).<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52000DC0612>
- Meek L., Teichler U., & Kearney M.-L. (eds.). (2009). *Higher Education, Research and Innovation: Changing Dynamics. Report on the UNESCO Forum on Higher Education, Research and Knowledge 2001–2009*. International Centre for Higher Education Research Kassel (INCHER-Kassel).
- Montreal Statement on Research Integrity in Cross-Boundary Research Collaborations*. (2013). Montréal. 3rd World Conference on Research Integrity, 5-8 May 2013. <https://wcrif.org/documents/356-iapg-translations-montreal-statement/file>
- On higher education*. (2014). Law of Ukraine № 1556-VII July 1, 2014. [In Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- On scientific and scientific-technical activity*. (2015). Law of Ukraine № 848-VIII of November 26, 2015. [In Ukrainian]. https://kodeksy.com.ua/pro_naukovu_i_naukovotehnichnu_diyal_nist.htmhttps://kodeksy.com.ua/pro_naukovu_i_naukovotehnichnu_diyal_nist.htm
- On standardization*. (2014). Law of Ukraine № 1315-VII of June 5, 2014. [In Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18/print>
- Owen R., Bessant J., Heintz M. (Eds.). (2013). *A vision of responsible research and innovation*. Responsible Innovation. Managing the responsible emergence of Science and Innovation in society. Wiley. 2013. P. 51-74. <https://www.wiley.com/en-ie/Responsible+Innovation:+Managing+the+Responsible+Emergence+of+Science+and+Innovation+in+Society-p-9781119966364>
- Plan S. Responsible Research Assessment and Evaluation*. (2018). <https://www.coalition-s.org/responsible-research-assessment-and-evaluation/>
- Programme of the European Community for research, technological development and demonstration activities (2007-2013)*. (2006). Decision No 1982/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 concerning the Seventh Framework <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32006D1982>
- Recommendation on Science and Scientific Researchers. The General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*, 13 November 2017. (2017). http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49455&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- Responsible research & innovation*. (2013). <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/responsible-research-innovation>
- Responsible Research and Innovation in Academic Practice. University of Vienna*. (2021). <https://rri.univie.ac.at/en/>
- Responsible Science: Ensuring the Integrity of the Research Process. "Front Matter"*. (1992). National Academy of Sciences, National Academy of Engineering, Institute of Medicine. Washington, The National Academies Press. Volume I. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK234523/>
- Roadmap for Ukraine's integration into the European Research Area (ERA-UA). (2018). Decision of the Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine Minutes of March 22, 2018 № 3 / 1–7. [In Ukrainian]. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf>

- Rome Declaration on Responsible Research and Innovation in Europe.* (2014). EC. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/rome-declaration-responsible-research-and-innovation-europe>
- Seventh Framework Programme: Building the Europe of Knowledge.* (2007). https://ec.europa.eu/transport/themes/research/fp7_en
- Singapore statement on research integrity.* (2010). Singapore. 2nd World Conference on Research Integrity, 21-24 July 2010. <https://wcrif.org/statement>
- Steneck, N. H., & Bulger, R. E. (2007). The history, purpose, and future of instruction in the responsible conduct of research. *Academic Medicine* 82(9), 829-834.
- Strategic Plan 2020-2024 DG Research and Innovation. (2020). https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/rtd_sp_2020_2024_en.pdf
- Tassone, V. C., O'Mahony, C., et al. (2018). (Re-)designing higher education curricula in times of systemic dysfunction: a responsible research and innovation perspective. *Higher Education* 76(2), 337-352.
- The European Charter for Researchers.* (2005). <https://euraxess.ec.europa.eu/jobs/charter/european-charter>
- The European Code of Conduct for Research Integrity Revised Edition.* (2017). ALLEA – All European Academies, Berlin. <https://allea.org/code-of-conduct/>
- The European Commission's vision of RRI. (2020). Horizon 2020. Ethics Governance System for RRI in Higher (ETHNA). <https://ethnasystem.eu/about-rri/#:~:text=The%20European%20Commission's%20vision%20of,and%20sustainable%20research%20and%20innovation.>
- The Global Risks Report 2020.* (2020). Insight Report 15th Edition In partnership with Marsh & McLennan and Zurich Insurance Group. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf
- Tijndik J.K., Horbach S.P.J.M., Nuijten M.B., & O'Neill G.T. (2021). Towards a Research Agenda for Promoting Responsible Research Practices. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics* 16(4), 450-460. <https://doi.org/10.1177/15562646211018916>
- Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development UN General Assembly Resolution of September 25, 2015.* (2015). Seventieth session. Items 15 and 116 of the Agenda. <https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030-UA.pdf>

Olha Petroye. Imperatives of responsibility of research activity of researchers

In this article, the author makes an attempt to analyze the responsibility of research activities of researchers as a systemic phenomenon. The research is based on the combination of the results of the generalization of theoretical provisions with the results of practical developments, reflected in the standards of international and European documents. The author is disclosing the role of responsibility of research activity as a priority area of integration of the domestic research system into the European research area, ERA.

The main result and scientific novelty of this article is the generalization of the imperative norms of responsibility of the researcher as the main actor in the system of research activity. An essential aspect of the study of the responsibility of research activities of researchers as a systemic phenomenon is the author's

proposed classification of relevant imperative requirements regulated by international and European standards. Their structure contains such components: general responsibility; ethical and professional responsibility; responsible evaluation of research activities; quality, reliability, and integrity; cross-border cooperation; scientific education and training of researchers; responsibility of young scientists; research processes and results.

The author concludes about the multifaceted nature and difficulty of the imperative field of responsibility of research activities of researchers and argues that the behavior of researchers is largely mediated by the nature of the relationship and the level of responsibility of other subjects of the research activity.

Keywords: *research activity; researchers; responsibility; imperatives; retrospective and perspective concept; the policy of responsibility; scientific education.*

Петроє Ольга, доктор наук з державного управління, професор, завідувач відділу дослідницької діяльності університетів Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

E-mail: o.petroye@ihed.org.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2941-1455>

Petroye Olha, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Head of Department of research activity of Universities of Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

E-mail: o.petroye@ihed.org.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2941-1455>